

**А.М. Бундюк, канд. техн. наук, приват-професор**  
**О.Ю. Цуканов, канд. екон. наук, доцент**  
**Ю.В. Шумлянський, економіст**  
**Одеський національний політехнічний університет**

## **ШЛЯХИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*Розглядається багатозначне трактування поняття «якість», обумовлене тим, що у різних випадках, різними авторами, за різних обставин під якістю розуміється велика кількість різноманітних специфічних властивостей предметів і явищ. Наведені характеристики якості освіти за дослідженням В. Вікторова.*

*Показано, що під якістю підготовки фахівця розуміється сукупність його властивостей, які дозволяють кваліфіковано і своєчасно виконувати професійну роботу у відповідності з паспортом спеціальності, займати активну громадянську позицію, постійно підвищувати свою кваліфікацію.*

***Ключові слова:** якість освіти, характеристики якості освіти, оцінювання якості освіти, підготовленість випускника, професіоналізм фахівця.*

**Постановка проблеми.** Якість освіти стає базуючим чинником перетворення суспільства, яке вимагає від вищого навчального закладу підготовки в стислі терміни фахівців, які володіють високою кваліфікацією, є компетентними в професійній діяльності, здатними до ефективного вирішення соціально-економічних проблем. Поліпшення якості освіти та забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян – одні з головних завдань державної політики України в галузі освіти, зазначені в Національній доктрині розвитку освіти [1].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Шлях розвитку української освіти є певною мірою віддзеркаленням загальної світової тенденції до пошуку інноваційних джерел розвитку освіти, підвищення якості підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (ВНЗ), забезпечення такого рівня розвитку потенціалу кожної особистості, який би задовольнив потреби як самої людини, так і суспільства в цілому. В свою чергу, розширення освітнього простору до загальноєвропейського і, навіть, світового рівня вимагає від майбутнього фахівця здобуття вищої

освіти такої якості і рівня, які б давали йому змогу бути конкурентоспроможним в пошуках роботи в будь-якій країні світу [3].

Професіоналізм невід’ємна риса якості отриманої освіти. У зв’язку з цим необхідно розглянути, що є категорія якості.

Якість – філософське поняття, зтермінології гуманітарних наук. В Аристотелівській логіці якість – одна з 10 категорій, на які Аристотель поділив усі речі реальності. Як одна з таких категорій, якість це – побічна обставина, за допомогою якої річ є якогось типу чи виду; побічна обставина, що вказує, якою є річ (її змістовні якості та форми) і як річ діє (її здатності та навички); побічна обставина, котра є зовнішньою оцінювальною формою [3].

Так багатозначність трактувань поняття «якість» визначається тим, що у різних випадках, різними авторами, за різних обставин під якістю розуміється велика кількість різноманітних специфічних властивостей предметів і явищ.

Згідно ГОСТу 15467-79 це сукупність властивостей продукції, що зумовлюють її придатність задовольнити певні потреби у відповідності до її призначення.

Українська асоціація якості трактує, що якість – це процес безперервного вдосконалення, спосіб ведення бізнесу, коли необхідно бути краще, досконаліше інших, а не просто мати продукцію кращої якості.

Міжнародний стандарт ISO 8402-86 визначає, що це сукупність властивостей і характеристик продукції або послуги, що надають їм можливість задовольняти обумовлені або передбачувані потреби споживачів.

Міжнародний стандарт ISO 9000-2000 визначає – якість як ступінь, до якого сукупність власних характеристик продукції, процесу або системи задовольняє сформульовані потреби чи очікування загальнозрозумілі або обов’язкові.

Розуміння якості знаходиться в області суб’єктивних оцінок, і має тенденцію до постійних змін, але найчастіше підкреслюється, що якість – це те, що задовольняє вимоги споживача з точки зору аналізу співвідношення «цінність / вартість». Визначення, надане стандартом ISO 9000 видання 2000 р., акцентовано, в першу чергу, на тому, що якість – це спроможність задовольняти потреби і вимоги усіх зацікавлених сторін.

Якість вищої освіти – комплексна характеристика, яка відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються системою освіти відповідно до інтересів особи, суспільства і держави. Якісна освіта повинна давати можливість кожному індивіду залежно від його інтересів і

можливостей здобувати повноцінну, безперервну освіту відповідного рівня в усіх її формах. [9].

В умовах сучасної України професіоналізм фахівця – один з видів його підготовленості – набув актуального значення як для нього, так і для суспільства [4]. З цієї точки зору проблема оцінювання якості вищої освіти є достатньо актуальною.

**Формулювання цілей статті.** Визначення перспектив розвитку шляхів оцінювання якості вищої освіти.

**Виклад основного матеріалу досліджень.** Аналіз наукових джерел показав, що існують різноманітні тлумачення суті поняття «якість підготовки фахівця» та «якість фахівця», однак всі вони мають за основу «якість» як економічну категорію. Так, під якістю фахівця розуміють сукупність його властивостей, які дозволяють кваліфіковано і своєчасно виконувати професійну роботу у відповідності з паспортом спеціальності, займати активну громадянську позицію, постійно підвищувати свою кваліфікацію [5].

Якість вищої освіти можна визначити, якщо вдається оцінити результати реалізації основоутворюючих принципів вищої освіти: компетентності, знань і умінь.

Принцип компетентності показує ерудицію випускника, який здатен зрозуміти всю сферу діяльності підприємства реальної економіки певної галузі.

Принцип знань показує фундаментальність підготовки випускника, який володіє певним набором методів, на базі яких застосовуються сучасні технології діяльності підприємства реальної економіки певної галузі.

Принцип умінь показує здатність випускника застосовувати спеціалізовану гаму професійних навичок у практичній діяльності підприємства реальної економіки певної галузі.

Важливою є така властивість особистості, як підготовленість, тобто сукупність знань, дій, прийомів, ділових якостей, які особистість набула в процесі свого розвитку і використовує для досягнення життєвих і професійних цілей. Без цієї риси особистість не може мати соціальної значущості, досягти самоствердження і бажаного успіху у житті.

Поняття «якість освіти» за дослідженням В. Вікторова [2] стає все більш системним, багатограним і реальним та характеризується такими складовими:

- якість навчально-методичної бази, що передбачає ресурсне забезпечення закладів освіти на належному рівні, залучення до навчального процесу не тільки таких якісних, традиційних компонентів, як

підручники, але й нових сучасних засобів і методів пізнання, пов'язаних із сучасними технічними можливостями;

- якість педагогічних кадрів та професорсько-викладацького складу передбачає переоцінку соціальної ролі вчителя: сьогодні вчитель і викладач не тільки абсолютний носій знань, він має виконувати місію духовного поведиря людини, має стати для неї водночас джерелом авторитетної інформації, майстром навчання способів оволодіння різнопредметною діяльністю, бути організатором пізнавального діалогу дитини з навколишнім світом, людьми, самим собою, особистим психологом і психотерапевтом, соціальним працівником і наставником;

- якість об'єкта (суб'єкта) навчання – міцність і глибина знань, практичних умінь, сформованість пізнавальних інтересів, інтелекту, сформованість світоглядної позиції тощо; це рівень підготовки фахівців, здатних до ефективної професійної діяльності, до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, які володіють технологіями в межах свого фаху, вмінням використовувати свої знання при вирішенні професійних завдань;

- змістовна якість – фундаментальні знання; прикладні знання; саморозвиток особистості; спрямованість на розвиток потенціалу особистості;

- якість організації навчального процесу – індивідуальний підхід до тих, хто навчається, врахування їх інтересів та здібностей;

- якість результату – високий рівень професійної підготовки;

- володіння знаннями, що мають безпосередньо попит у практиці професійної діяльності;

- широкі перспективи працевлаштування;

- здібність до саморозвитку тощо.

Для оцінювання якості вищої освіти науковці пропонують різні підходи і системи [11].

Найбільш цікавим є компетентнісний підхід до вищої освіти, який означає, що результат вищої освіти визначається як підготовленість випускника ВНЗ до здійснення професійної діяльності, такого, що має не тільки знання, уміння і навички по спеціальності підготовки, але й такі особистісні якості, як мотивація до продуктивної діяльності, рівень розвитку інтелекту, ступінь засвоєння культурних та етичних норм та інших якостей соціального і гуманітарного характеру[7].

Залежно від історично сформованих укладів управління в системах освіти в різних країнах компетентнісний підхід сформував більший або менший рівень централізації управління освітою.

За рівнем централізації управління можна виділити дві основні системи оцінювання вищої освіти:

1. Децентралізоване. Оцінювання проводиться навчальними закладами та фактично є самооцінюванням, спрямованим на внутрішній аналіз і поліпшення діяльності вищого навчального закладу. Окрім того, у деяких країнах зазвичай існує громадський контроль (США, Філіппіни, Тайвань).

2. Централізоване. Регулювання та оцінювання здійснюється в основному державними органами управління освітою (європейські країни і країни СНД). У країнах із централізованою системою управління освітою функції моніторингу та оцінювання (ліцензування, акредитація, аудит, сертифікація тощо) виконують відповідні державні відомства, а у країнах із менш централізованою системою – вищі навчальні заклади та громадський контроль у вигляді певних асоціацій, об'єднань, інших організацій. Основні відмінності європейських систем оцінки вищої школи від американської системи полягають у повноваженнях уряду, формулюванні цілей, визначенні найбільш важливих аспектів оцінки, способах прийняття рішень і, звичайно, власне організації освітнього процесу.

Моніторинг та оцінювання якості освіти можуть організовуватися на різних рівнях, як-от:

1. Міжнародний.
2. Національний.
3. Регіональний.
4. Локальний.
5. За напрямом підготовки.
6. Внутрішній (для одного ВНЗ, факультету, кафедри, спеціальності або напряму підготовки).

За частотою проведення оцінювання виділяють: разове, періодичне і систематичне.

За рівнем управління – стратегічне, тактичне та оперативне.

За етапом життєвого циклу освітніх послуг – вхідне, проміжне (або поточне) і вихідне (або підсумкове) оцінювання.

За рівнем охоплення – вибіркове та суцільне.

Існують також інші ознаки, за якими можна класифікувати оцінювання, але більш важливим питанням є те, що саме оцінювати і хто виступає оцінювачем, тобто суб'єкти та об'єкти оцінювання.

Суб'єктами оцінювання виступають:

1. Вищі навчальні заклади: проведення самооцінювання (наприклад, із метою самовдосконалення, у рамках системи управління якістю).

2. Замовники та зацікавлені сторони: а) держава – ліцензування, акредитація і т. ін.; б) випускники/студенти/абітурієнти та їх батьки – вибіркове опитування, незалежне оцінювання асоціаціями випускників; с) бізнес-середовище – незалежне оцінювання асоціаціями підприємств, вибіркове опитування підприємств, де працюють випускники; д) академічне середовище – залучення окремих експертів, вибірково опитування, оцінювання асоціаціями навчальних закладів; е) суспільні організації та інші об’єднання – оцінювання, моніторинг, рейтингування, акредитація.

3. Треті сторони (наприклад, сертифікація, залучення незалежних експертів і незацікавлених осіб, незалежні агенції з контролю й оцінювання якості).

Для отримання більш повної та достовірної інформації можуть бути використані різні комбінації суб’єктів. Їх вибір залежить від необхідної інформації і мети конкретного оцінювання. Об’єкти оцінювання можна умовно поділити на три великі групи:

1. Потенціал вищого навчального закладу (матеріально-технічне забезпечення, професорсько-викладацький склад, інформаційне, бібліографічне, методичне забезпечення і т. ін.).

2. Діяльність навчального закладу (оцінювання процесів, стратегії та політики вищого навчального закладу, взаємодії із зовнішнім середовищем тощо).

3. Результати діяльності (оцінювання студентів, випускників, рівня працевлаштування і заробітної платні, оцінювання результатів науково-дослідницької та інноваційної діяльності викладачів і навчальних закладів у цілому). Відповідно до об’єктів та цілей оцінювання варто обирати різні показники. Для оцінки того чи іншого об’єкту мають бути підібрані ті показники, які найкращим чином характеризують цей об’єкт.

Нижче наведено декілька прикладів можливих показників. Часто вибір об’єктів оцінювання та відповідних показників і критеріїв якості залежить від розуміння самої категорії якості освіти, яка не має сьогодні єдиного узгодженого визначення.

Ми не ставимо за мету надати вичерпний перелік можливих показників, однак вважаємо за потрібне навести декілька прикладів:

1. Оцінювання студентських досягнень: а) оцінки студентів – абсолютна та якісна успішність, середній бал успішності й т. ін.; б) наукова робота студентів (участь і перемоги студентів у всеукраїнських та міжнародних конкурсах, олімпіадах; кількість публікацій і участь у конференціях, участь у науковій роботі кафедри); с) студентська

громадська діяльність (частка студентів, які задіяні в органах студентського самоуправління, активна участь у позаучбових заходах); d) мобільність студентів (частка студентів, які пройшли стажування або навчання в інших навчальних закладах, зарубіжних компаніях); e) спортивна діяльність та досягнення; f. інші види позаучбової діяльності.

2. Оцінювання випускників: a) працевлаштування (частка випускників, що працевлаштовані за фахом; час, необхідний для пошуку першого місця роботи; рівень безробіття серед молодих спеціалістів); b) рівень заробітної платні (абсолютні й середні показники за спеціальностями, навчальними закладами); c) успішність у вигляді кар’єрного росту (частка випускників, зайнятих у середній ланці управління; частка випускників, зайнятих у вищій ланці управління; випускники, які стали успішними підприємцями або видатними особами, тощо); d) досягнення випускників у науці (премії, винаходи, патенти, публікації).

3. Кадровий потенціал вищого навчального закладу: a) кількість наукових публікацій на одного працівника; b) частка часто цитованих викладачів; c) частка аспірантів/докторантів, які по закінченні аспірантури/докторантури захистили дисертацію; d) частка педагогічного складу з науковим ступенем; e) кількість винаходів/патентів/авторських прав на одного співробітника; f) підвищення кваліфікації, мобільність (проходження стажування, обмін досвідом тощо), практичний досвід (наприклад, участь у реалізації реальних проектів); g) кількість опублікованих монографій, навчальних та методичних посібників, підручників на одного викладача; h) середній вік.

4. Забезпечення (потенціал) ВНЗ: a) матеріально-технічне; b) соціально-побутове; c) інформаційне; d) фінансове; e) бібліографічне; f) методичне.

5. Діяльність навчального закладу: a) організація навчального процесу; b) організація інших процесів навчального закладу (навчально-методична, науково-дослідна, організаційно-виховна робота); c) міжнародне співробітництво; d) взаємозв’язки із випускниками; e) взаємозв’язки із бізнес-середовищем; f) оцінювання рівня управлінських рішень; g) оцінювання стратегії та політики ВНЗ.

6. Експертне оцінювання (ставлення, сприйняття, оцінка за бальною шкалою). Для отримання експертних оцінок можуть бути залучені підприємства, випускники, студенти, співробітники вищого навчального закладу та його керівництво, незалежні експерти й аналітики, міжнародне наукове співтовариство та ін. Цей метод дозволяє оцінити ті аспекти, за

якими складно або неможливо зібрати кількісні дані (наприклад, якість управлінських рішень, корпоративна культура) [11].

Якість вищої освіти розглядається насамперед як відповідність реальних освітніх потреб усіх суб'єктів освітньої діяльності (студента, регіональної освітньої системи, держави) отримуваному результату. Звідси впливають основні показники якості:

- задоволеність студентів і випускників рівнем набутої освіти;
- конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг випускників та вищого навчального закладу, який надає освітні послуги [8].

Гальмують розвиток якості освіти недостатня сформованість ринку освітніх послуг; брак механізмів орієнтації на потреби суспільства; недостатність науково-інформаційного і кадрового забезпечення вищої професійної освіти та її інноваційної бази [8].

Сучасна система оцінювання якості освіти потребує суттєвого коригування, яке пов'язане з удосконаленням:

- рівня компетентності професорсько-викладацького складу;
- системної та систематична підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності;
- методів розвитку інтелектуальних та творчих здібностей студентів;
- різних форм організації навчально-виховного процесу та використання активних методів навчання;
- навчання навичкам підприємництва, розвитку практичної інтеграції малих і середніх підприємств з ВНЗ;
- процесів інтеграції діяльності ВНЗ і інших установ професійної освіти, науки та підприємництва;
- способів залучення студентів до системи оцінювання якості освіти;
- рівня розвитку інноваційно-інформаційного простору, який дозволить фахівцям орієнтуватися у сучасному навколишньому середовищі.

Формами участі студентів у діяльності із забезпечення та оцінювання якості освіти можуть бути:

- 1) анкетування з метою проведення внутрішнього оцінювання якості навчання у ВНЗ;
- 2) консультування експертів, що проводять зовнішнє оцінювання якості освіти;
- 3) участь у зовнішніх перевірках ВНЗ або навчальних програм у складі експертних груп або як спостерігачі;
- 4) участь у роботі державних агентств забезпечення якості [10].



На нашу думку необхідне проведення самооцінки випускником своєї підготовки у ВНЗ щодо готовності здійснювати професійну діяльність.

**Висновки.** В Україні використовується централізований підхід до оцінювання якості вищої освіти. На даному етапі функціонування української економіки якість вищої освіти, що є головним критерієм оцінки діяльності ВНЗ, не відповідає вимогам ринку праці і тому підлягає невідкладному коригуванню.

Для покращення якості освіти доцільно ввести в існуючу систему освіти елементи децентралізованого управління, а саме громадський контроль у вигляді певних асоціацій, об'єднань, інших організацій.

На рівні ВНЗ на наш погляд доцільно більш критично переглянути навчальні плани, критерії оцінки, підійти з практичної точки зору до впровадження інвестиційно-інноваційних технологій у навчальний процес.

**Бібліографічний список:** 1. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2015 №1556-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://sfs.gov.ua / diyalnist- / zakonodavstvo .../zakoni.../65715.html](http://sfs.gov.ua/diyalnist/zakonodavstvo/zakoni/65715.html). 2. Вікторов В.Г. Основні критерії та показники якості освіти / В.Г. Вікторов // Вища школа України. – 2006. – № 1. – С. 54–59. 3. Вікіпедія [Електронний ресурс] // Режим доступу: [uk.wikipedia.org](http://uk.wikipedia.org). 4. Кубанов Р.А. Еволюція поняття «якість»: від якості освіти до якості професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей [Електронний ресурс] / Р.А. Кубанов // Луганськ, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2014. Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN28/7.pdf>. 5. Медведовська Т. Оцінювання якості професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України: проблеми і перспективи [Електронний ресурс] / Т. Медведовська // Днепропетровськ, Національний гірничий університет. Наукова конференція. – С. 95-99. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2182>. 6. Суслов А. Система оцінки якості підготовки спеціаліста [Текст] / А. Суслов // Качество. Инновации. Образование. – 2005. – № 3. – С. 58-61. 7. Герасименко О.О. Якість освіти – крок до європейської інтеграції / О.О. Герасименко, В.О. Ткач // Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – Режим доступу: <http://mino.esrae.ru/pdf/2013/2Kg/1324.doc>. 8. Шинкарук В. Шлях до якісної вищої освіти [Електронний ресурс] / В. Шинкарук // Освіта - [gazeta.dt.ua](http://gazeta.dt.ua), 22 лютого 2013 р. – Режим доступу:

gazeta.dt.ua/.../shlyah-do-yakisnoyi-vischoyi-htmosvitiI. 9. Цюк О. Забезпечення якості вищої освіти: освітні індикатори та міжнародні організації [Електронний ресурс] / О. Цюк // Режим доступу: [pps.udpu.org.ua/article/viewFile/49211/45292](http://pps.udpu.org.ua/article/viewFile/49211/45292). 10. Шевченко Л.С. Якість вищої освіти: сутність, оцінка, управління [Електронний ресурс] / Л.С. Шевченко // Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Режим доступу: [www.rusnauka.com/3\\_SND\\_2010/.../58095.doc.htm](http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/.../58095.doc.htm). 11. Мінакова Т.П. Підходи до оцінювання якості вищої освіти / Т.П. Мінакова // Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» [Електронний ресурс] / Економічний часопис XXI. – 2012. – С. 50-52. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/48319/15-Minakova.pdf?sequence=1>.

**Бундюк А.М., Цуканов О.Ю., Шумлянський Ю.В. Пути оценивания качества высшего образования.** Рассматривается многозначное трактование понятия «качество», обусловленное тем, что в разных случаях, разными авторами, при различных обстоятельствах под качеством понимается большое количество разнообразных специфических свойств предметов и явлений. Приведены характеристики качества образования в соответствии с исследованиями В. Викторова.

**Ключевые слова:** качество образования, характеристики качества образования, оценивание качества образования, подготовленность выпускника, профессионализм специалиста.

**Bundyuk A.M., Tsukanov O.Y., Shumlyansky Y.V. Ways of assessing the quality of higher education.** Considered meaningful interpretation of the concept of "quality" due to the fact that in different cases, different authors in different circumstances meant by quality large variety of specific properties of objects and phenomena. Shows the characteristics of quality education according to research V. Viktorov. The quality of education is becoming a basic factor in the transformation of society, which requires from a higher education institution the training in a short time of professionals who are highly qualified, competent in professional activities, capable of effectively solving social and economic problems. Improving the quality of education and ensuring access to quality education throughout life for all citizens is one of the main tasks of the state policy of Ukraine in the field of education, specified in the National Doctrine of Education Development. An analysis of scientific sources has shown that there are various interpretations of the concept of "quality of education" and "quality of a specialist", but all of them are based on the concept

of "quality" as an economic category. Thus, the specialist understands the set of properties of the concept of "quality", which allows professional and timely to carry out professional activities in accordance with the passport of the specialty, as well as take an active civil position and constantly improve their skills.

The quality of higher education needs to be defined in order to assess the results of the implementation of the principles of higher education: competencies, knowledge and skills.

The knowledge graduate is able to adequately apply and understand the scope of the specific area of enterprises of the real sector of the economy.

We offered some prospects for the development of education as related to the formation and use of innovative technologies in higher education.

We showed some ways of assessing the quality of education based on the interpretation of the quality category at the present stage of development.

The results of the research are based on the use of general scientific and special methods. Among them, observation (the collection of facts occurring in reality); analysis and synthesis; induction and deduction (to form private and generalized conclusions); scientific abstraction.

One of the factors of improving the quality of the education system, namely public control, as well as conducting a functional analysis to identify the relationship between quality improvement and the costs that the university brings to improve it, is analyzed. As a result of the research, key problems related to improving the quality of education were identified. It was analyzed and recognized that at the university level, in our opinion, it is more appropriate to critically review training programs, evaluation criteria and approaches from a practical point of view, the introduction of investment and innovation technologies in the educational process. Estimating the quality of the education received, it is established that the development of the quality of education is impeded by the insufficient availability of the market for educational services; Lack of mechanisms for targeting the needs of society; Lack of scientific and information and personnel support of higher education and innovation base.

The modern system of education quality assessment is not flexible enough and does not meet modern realities of reality and requires a significant adjustment.

**Keywords:** quality, quality characteristics education, education quality assessment, readiness of graduate, professionalism.

*Стаття надійшла до редакції 09.02.2017 р.*